

ERZURUM'DAN İKİ MEKTUP

(93 HARBİNDE GÖNÜLLÜ OLARAK ERZURUM'DA BULUNAN İSKOÇ TIP DOKTORU JAMES DENNISTON TARAFINDAN YAZILAN MEKTUPLAR)

A.L. Macfie'den

Çeviren : Prof. Dr. Kamil AYDIN

Aşağıdaki mektuplar Sutherland Dükü ve diğerleri tarafından Türk askerlerine tıbbi yardım amacıyla Aralık 1876'da kurulan Stafford House Committee tarafından başlatılan çeşitli misyonlardan birisi aracılığıyla gönüllü olarak 1877 Osmanlı – Rus savaşı döneminde yörede bulunan İskoç Tıp Doktoru James Denniston tarafından yazılmıştır. James Denniston İstanbul'a varır varmaz Lord Blantyre'in bir temsilcisi olarak hemen beş aylığına Erzurum'a gönderilir. Gittiği bu doğu şehrinde korkunç savaş sahnelerine ve nihayetinde şehrin teslim olmasına tanık olur.

1. Mektup - 19 Şubat 1878

Biliyor olabileceğinizi düşünememe rağmen, yine de size en son durumu anlatan kısa bir mektup yazıyorum. Yaşlı fakir Türkler Erzurum'u terk ederken, Ruslar pazar günü şehre giriyorlar. Bugün dokuzbin dolayında askerden oluşan bir birlik çalıştığım hastanenin önünden geçerek şehri terk ettiler. Askerler oldukça bitkin görünüyorlardı. Hatta bir kısmı yolda bile ölebilir. Hepsinin üstü başı dökülmekle birlikte, son altı hafta boyunca da yeterince beslenememişlerdi.

İyileşen birçok asker şehri iki gün önce terk etti. Soğuktan en güçlü insanların bile dayanamayıp öldüğü bu berbat yollarda sanırım diğer bir kısmı da Erzincan'a varmadan ölecekler.

Burada (Erzurum'da) her şeyin sona erdiğini ve şehrin Ruslara geçtiğini söyleyebilirim. Görüşmeler son on gündür devam etmekteydi ve şu an da her şey bürokratik olarak düzenlenmiş durumda ve şehri boşaltma elli iki gün önce başlatıldı. Bazı askerlerin direndikleri söylentileri duyulmakta. Kişisel olarak konuştuğumuz hemen hemen herkes şehri teslim etmektense son ana kadar savaşmayı tercih ettiklerini söylüyordu. Askerlerin yaşadığı acı ve ızdırabı tanımlamak mümkün değildi. Kale içinde ve çadırlarda soğuk öldürücü derecede etkileyiciydi. Yüksek rütbeli birisi Kiremitlik tabyasından bir taburu görevli olarak gönderdiğini söyledi. Üç ay önceden toplananların sayısı bin civarındaydı. Şu anda ise hayatta olanlar yüz civarında ve ancak bunların çok az bir kısmı görevi yerine getirmeye muktedir durumdadır. Ölenlerin çoğu yiyecek kıtlığından ve soğuktan ölmüşlerdi. Hastaneye getirildiklerinde tanınmaz haldeydiler. Giyecekleri çok kötüydü; hatta birçoğunda fanila gibi

temel giyecekler bile yoktu. Ayakkabıların çoğu koyun derisinden (keçeden) yapılmış ve içleri dışarı çıkmış ve elbiselerine yapışık durumdaydı. Öyle kirliydi ki, her tarafları haşere ile kaplıydı. Gelen vakaların çoğu donma ve ateşti. Bütün ayak ve ayak bilekleri dizlere kadar çekilmişti. Bu durumdaki hastalar o kadar zayıf ve bitkindiler ki ancak çok azı kurtulmayı başarabildi.

Geçen ay çok kötü bir olayla karşılaştık. Sekiz yüz asker Erzincan'a gönderildi. Askerler düşmana görünmemek için şehrin güney ve dağlık tarafından gitmeyi tercih ederler. Aradan bir iki gün geçtikten sonra bunlardan sadece üç yüzü hayatta kalmayı başarır ve bunlarda Erzurum'a dönerler ve çoğu donmuş ve sakat kalmıştır. Ölenler arasında bir albay, hanımı ve iki çocuğu da vardı. Hayatta kalarak hastaneye getirilenlerden biri olan yüzbaşı iki ayağını, sağ elinin bütün parmaklarını ve sol elinin tümünü kaybetmiş durumdaydı. Askerler önce kurtların saldırısına uğradıklarını söylediler.

Birkaç gün önce aynı güzergahı takip etmek üzere birkaç birlik daha Erzincan'a yola koyuldular. Ruslara görünmemeyi planlıyorlardı. Fakat yolda fırtınaya tutuldular ve Ruslarla karşılaştılar. Tekrar silahları alınarak buraya geri gönderildiler.

Bugün ayrılan birliklere gelince, çoğunun kötü ulaşım şartlarından dolayı öleceğini düşünüyorum. Ayrılanların çoğunu seyrettim ve birçoğu askerden başka her şeye benziyordu. Askerlerin şehri terk etmeleri gerçekten çok anlamlı ve etkileyiciydi. Ona sokularak iki yanağından öpmeyi planlayan sivilin yaklaşmasını gören askerin sırasından çıkması herkesin görebileceği olağan bir dramatik sahneydi. Halk tarafından yapılan pek büyük bir gösteri yoktu. Şehir sakinleri her an bir bombardıman ve yoğun top atışı korkusunu barındıran kuşatmanın bitmesine ve Rus işgaline alışmaya çalışıyordu. Öte yandan tifüs salgını askerler ve siviller arasında yayılıyor. Resmi kaynaklara göre Ekimden bu yana ölen asker sayısı 9500'dür. Bu rakama şehir etrafında cereyan eden muharebelerde ölenler dahil değildir. Fakat kesin rakamın bu sayının üzerinde olduğunu düşünüyorum. Gördüğüm kadarıyla en az 12.000 asker 1 Kasımdan itibaren hastanemizde ve civar sağlık ocaklarında canlarını kaybettiler. Türklerin hizmetinde bulunan ve çoğunluğu Macar olan doktorlar arasında da ölüm oranı bayağı yükselmekte. Hemen hemen hepsi hastalık geçirdi. 34 olan doktor sayısınının 18'i son üç ay içinde öldü. Sadece Ocak ayında 12'si toprağa verildi. On beş gün önce Yusuf bey adındaki hastanelerden sorumlu idareci vefat etti. Bayburt'ta çok geniş bir Kızılay ambulansı bulunmasına rağmen, ağır hava ve yol şartlarından dolayı bir yere kıpırdayamadı. Bu tür ambulanslardan faydalanamama da büyük bir şanssızlıktı.

Mütareke veya barış gibi sözcüklerin tam olarak ne anlama geldiklerini bilmezken, Avrupalı devletlerin Viyana'da bir konferans düzenleyeceklerini duyuyoruz. Fakat barış sonuçlandırılırken Kars ve Erzurum'un tazminatını ödeyinceye kadar işgal edileceğine karar verilmiştir. Şehrin ablukası esnasında iki kez İngiltere'nin Rusya'ya savaş ilan ettiğini duyduk ve operasyonların Odessa'yı bombalayacak kadar ileri bir safhaya geldiğini öğrendik. Türkler İngilizlerin özellikle para şeklindeki yardımlarından dolayı çok sevindiler. Fakat şehrin boşaltılması başladığından beri bildiğimiz tek şey İngilizler'in gerekli parayı ödemeleri ve Rusların böylece şehri işgalden vazgeçmeleriydi.

Son yedi haftadır elimize hiçbir İngiliz gazetesi geçmediği için, oradaki haberlerden ve yeni gelişmelerden tamamen yoksunuz. Greenock'taki parlamento seçimlerini duydum fakat kimin "Eski Pisliğin" (Parlatentonun) mutlu üyesi olacağı hakkında hiçbir fikrim yoktu. Birkaç hafta veya daha kısa zamandaki şahit olacağımız Rusların şehre muhtemel girişi daha ilgi çekici olacaktır.

2. Mektup - 28 Şubat 1878

Yöredeki bütün dehşet, korku ve savaşın bitmiş olmasına ve yerini insanların daha çok dikkatini çeken olayların almasına rağmen, Erzurum'dan gönderilen bir mektubun ilgisiz kalmayacağını zannediyorum. Şu anda biz tamamen değiştirilmiş durumdayız ve şehir de tamamen Rusların kontrolünde bulunmakta. Şehrin Türkler tarafından boşaltılması ve Moskova'dan gelen askerlerce işgal edilmesi sakin bir şekilde gerçekleşti. Bu ne bir resmi girişti ne de resmi bir boşaltma. Sadece caddeler aşına Türk üniformalarından arınarak Rusların garip üniformalarınca işgal edildi. Uyandıığımızda bütün tabyaların ve savunma noktalarının düşmanca işgal edildiğini gördük.

Şehrin muhtelif yerlerinde bulunan karakollar bile nöbetçileri tarafından sessizce teslim edildi. Hiç kimse bütün bu acı olayları yerli halkın hissetmediğini iddia edemez. Fakat biz bunu üç aydır dört gözle bekliyorduk ve sonuçta şehrin kurban olduğunu gördük. Halkın açıktan gösteri yapmalarını mevcut güçlerin işine yaramasına rağmen, çaresizce boyun eğmek zorunda kalmaları onları daha şerefli hale getirmiştir. **Ermeni nüfusu Türklerin idaresinden kurtulma memnuniyetlerini ve sevinçlerini gizleyememelerinin yanı sıra, Rus askerleriyle de bir an önce dostluk kurmaya başlayarak, onlarla birlikte olmaktan gurur duymaktalar. Gerçekte onların bu davranışı kendi öz geleneklerine kesinlikle uymakta ve değerli kılmaktadır.** Fakat yine de Rus idaresi altında daha iyi olup olmayacaklarını da zaman gösterecektir.

Rus kuvvetleri komutanı Lorsi Melikoff ve Herinann şehre ihtişamlı bir törenle girdiler. Muhafız alayı tarafından karşılandılar ve evlerinin önünde törenle bando tarafından milli marşları okundu. Melikoff tatlı dilli görünümü altında oldukça diplomatik bir Ermeniye canlandırırken, Herinann doğuştan Alman olup, farklı bir karakter çizerek diplomatik olmaktan çok dürüst bir askere benzemekte ve bu yüzden hem askerlerin hem de subayların favorisi olmaktadır. Subayların çoğu İngilizce ve Fransızca konuşuyor. Votkaya ve roma olan düşkünlüklerinin yanı sıra, uzun saçları, gözlükleri ve temizliğe yönelik titizlik özellikleriyle oldukça Prusyalı görünümündeler. Askerler arasındaki disiplin mükemmel ve talimlerini tam bir dikkat ve özenle yapmaktalar. Giyimleri oldukça alımlı, sıcak ve dayanıklı ve hepsi Türklerinkiyle kıyaslanmayacak Berden silahlarıyla donatılmışlar. Şehir Kazak ve Çerkezlerle doluydu. Kazaklar oldukça iri yarı ve hepsi süvari, aynı şekilde atlı olan Çerkezler ise

Kazakların aksine ince ve uzun boylu görünümündeler. Şimdi Rus birliklerinde de tifüs salgısı baş gösterdi. Salgınlardan bir çok doktor ve yüksek rütbeli subay kaybettiler.

Şu anda hastaları konusunda ne yapmayı planladıklarını da bilmiyorum. Fakat şehirde gördüğüm kadarıyla onlar için bir tedarik de yapılmadı. Şu anda dört bin civarında da yaralı ve hasta Türk bulunmakta, iyileştikçe birliklerin arkasından gönderilecekler. Sanıyorum altı haftalık bir süre içinde şehri terk edebilecek duruma ancak gelebilecekler. Bu esnada sağlık önlemleri alınmaktadır. Şimdi diğer önemli bir sorun da mezarlıkların dolması. Özellikle fazla kar yağdığından ve zeminin buzlu olmasından dolayı derin mezar kazılması da imkansızlaşmaktadır. Binlerce ceset zeminin ancak birkaç santim altında bulduklarından, muhtemelen karlar eridiğinde hepsi dışarıda kalacaklar. Bu da kesinlikle ilkbaharda ciddi bir salgına sebep olacaktır. Bu yüzden Ruslar cesetlerin yakılması konusunu gündeme getiriyorlar fakat buna Türklerin tepki göstereceği kanısındayım. Karlar daha şimdiden erimeye başladı. Cadde ve sokaklar sudan geçilmiyor. Koyunlarında sokaklarda kesilmesiyle birlikte bozuk lağım ve kanalizasyonlarda ilave olunca bütün şehir tam bir pislik içinde yüzmeye başladı.

Şu anda burada herkes İngiltere ve Avusturya'nın niyetlerinin ne olduğunu konuşuyorlar. Konferansın yarın Baden-Baden'de yapılacağı söylenmekte ve hepimiz şu anda şehrin yeniden kurtuluşunu dört gözle bekliyoruz. Generalinden en düşük rütbelisine kadar bütün Rus subayları İngilizlerle muhtemel bir savaştan söz etmekte ve gittikçe zevk almaya başladıklarını, zaferlerinin böyle bir şekilde noktalanmasını pek istemiyor görünüyorlar. Yine de kesinlikle bir şey söylemek oldukça zor.

Artık ilginç haber pek yok; şehirde her şey normale dönmüş durumda ve sanki şehir hiç kuşatmaya uğramamış. Gıda maddeleri ve diğer şeyler ucuzlamış ve ticaret daha iyi hale gelmiş durumda. Dükkan sahipleri bunu fırsat bilerek Türk banknotu almayı reddettikleri gibi daha ziyade Rus rublesini tercih ediyorlar.

KAYNAK : A.L. Macfie; Çeviren: Kamil AYDIN; *Erzurum'dan İki Mektup*; Mina Aylık Kültür Fikir ve Sanat Dergisi; Şubat 1992; Sayı: 25; s. 8 – 10.

İSTANBUL 1989